

Generációk az információs társadalomban

*Általános iskolások, középiskolások, egyetemisták és a felnőtt lakosság
IKT-használatának jellemzői Szegeden*

*– Generations in the Information Society.
The Characteristics of ICT Use of Grammar School, High School and University
Students, and the Adult Population in Szeged –*

Key words Digital gap, ICT use, digital inequalities, generational differences

Abstract

The aim of our article is to analyse the generational differences of ICT access and utilization by presenting the first results of a recent sociological research which was carried out with four different age groups at the beginning of 2012. The paper focuses on the similarities and differences of ICT (computer, internet and mobile phone) access and use of the generations. First of all, we provide the theoretical framework of the analysis by introducing the definitions and literature of the 'digital gap', the 'digital inequalities' and the 'digital natives'. In addition to the discussion of the mostly descriptive results of the research, we follow the concepts of digital gap and digital inequalities by first showing the differences of ICT access, then that of some other aspects of ICT use – the place, the autonomy, the intensity and the aim of use – between the generations. As far as the differences in access are concerned, the socio-economic characteristics of users and non-users are considered.

The analysis confirms that ICT access and use differences correspond to the generational discrepancies. On the one hand the results show that the most typical characteristic of non-users is their high age. On the other hand we have found that even the members of the young generation – the so-called digital natives – constitute a rather heterogenic population in regard of the different dimensions of ICT use. Further analysis is needed and planned in order to reveal the causal relations behind the results found.

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben szemünk előtt zajlott le egy mélyreható társadalmi változás, melynek eredményeképpen a legtöbb fejlett ország társadalma információs társadalomnak nevezhető. Annak ellenére, hogy az új társadalmi együttélési mód elnevezése körül nincsen konszenzus

a szakemberek között,¹ írásaik ugyanazon megfigyelésből indulnak ki, miszerint a társadalmi struktúrában, a társadalom egyes szféráinak működésében alapvető változás következett be. Ezt az átalakulást az információk a társadalmi-gazdasági struktúrák működésében való felértékelődése eredményezte. Az információs társadalom alapját az új info-kommunikációs eszközök megjelenése, a mobiltelefon, a számítógép, majd pedig az internet tudták megteremteni. A társadalom működésében elengedhetelenné vált ezen eszközök használata, hiszen akár a kapcsolattartást, az ügyintézés, a munkavégzést, vagy a tanulást jelentősen megkönnyítik ezen eszközök. Azonban azok a lehetőségek, amiket ezen eszközök nyújtanak, a társadalom nem minden csoportja, tagja számára egyenlő mértékben hozzáférhető, a szocio-demográfiai tényezők differenciálják az elérést és a használatot. Így egy újfajta egyenlőtlenség-típus rajzolódik ki a társadalomban, amelyet a szakirodalom digitális szakadék, illetve digitális egyenlőtlenségként nevez meg. Mindkét dimenzióban fontos szempontot jelent az életkor, mint a hozzáférést és a használat módját meghatározó tényező. Az egyes életkori csoportok eltérő mértékben és módon használják az IKT-eszközöket, ami kihatással van a társadalomban elfoglalt helyükre. Jelen tanulmány áttekintést kíván nyújtani négy különböző életkori csoport IKT-használatának jellemzőiről, ezek hasonlóságairól és különbözőségeiről. Az elemzés alapjául egy 2012 január-februárjában Szegeden készült komplex, négy életkori csoportban végzett, az info-kommunikációs kultúrára irányuló adatfelvétel szolgált. E kutatásnak első, többnyire leíró jellegű eredményeit közöljük.

Elméleti háttér

A digitális szakadék és a digitális egyenlőtlenségek

Az új, digitális technológiák, köztük az internet gyorsan, de egyenlőtlenül terjednek. Akár globális, akár társadalmi szinten vizsgálva, az új eszközök, technológiák egyenlőtlen megoszlást mutatnak a különböző földrészek, régiók, országok és egy adott társadalmon belül az egyes társadalmi rétegek, csoportok viszonylatában (BOGNÁR–GALÁCS 2004). A szociológia számára elsősorban ezen egyenlőtlenség-képző hatása folytán vált érdekes és kutatásra érdemes témává az információs társadalom, valamint a hozzá kapcsolódó technológiai újítások.

Az új info-kommunikációs technológiákkal kapcsolatban megjelenésükkor kétféle nézet terjedt el a társadalmi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásukról. Az egyik megközelítés, a normalizációs hipotézis szerint a technológiák csökkentik, és idővel megszüntetik a társadalmi egyenlőtlenségeket azáltal, hogy mindenkinek hozzáférést biztosítanak a különféle információkhoz, tudáshoz, lehetőségekhez. Az ezzel ellentétes szemlélet szkeptikus az új technológiák egyenlősítő szerepével szemben, a felerősítés-modell ugyanis úgy tartja, hogy az új technológiák nemhogy csökkentik, hanem inkább növelik és elmélyítik a társadalmi egyenlőtlenségeket, továbbá új egyenlőtlenségi dimenziót teremtenek (PINTÉR 2007; DiMAGGIO et al. 2001). Habár mindkét megközelítésnek van teoretikus alapja, az empiria az utóbbi feltevést támasztja alá, azaz azt tapasztaljuk, hogy az info-kommunikációs technológiák egyenlőtlenül terjednek, és egyenlőtlenségeket teremtenek.

¹ Az információs társadalom fogalma mellett többek között felbukkantak az alábbi elnevezések is: „posztindusztriális társadalom” (BELL 1976), „harmadik hullám” (TOEFFLER 2001), „kockázattársadalom” (BECK 2003), „tudás gazdaság” (MACHLUP 1962), „hálózattársadalom” (CASTELLS 1996). Ezen terminusok a lezajló változások más-más elemét tekintik hangsúlyosnak.

Több szinten is vizsgálhatóak ezek az egyenlőtlenségek. Egyrészt globálisan, országok, régiók közötti viszonylatban, másrészt a társadalmon belül, az egyes rétegek, csoportok különbségeit tekintve (BOGNÁR–GALÁCS 2004). NORRIS (2001) a globális és a társadalmi digitális megosztottság mellett egy harmadik választóvonalat is kiemel, mégpedig a demokratikus digitális szakadékot. Ezalatt azt érti, hogy a társadalom egyes tagjai az internetet hatékonyan tudják használni civil szerepvállalás, politikai aktivitás céljából, míg mások ezekből a lehetőségekből és előnyökből nem részesülnek.

Az info-kommunikációs technológiák vizsgálatát kezdetben, a penetráció alacsonyabb szintjén a digitális szakadék (digital gap, digital divide) koncepciója határozta meg. A digitális szakadék dichotomisztikus megkülönböztetést jelent azok között, akik hozzáférnek, illetve nem férnek hozzá az IKT-eszközökhöz, valamint akik használják, illetve nem használják ezeket. Az új technológiák szélesebb körű elterjedésével azonban meghaladottá vált ez a megközelítés, a kutatások fókuszja áthelyeződött a használókön belüli egyenlőtlenségek vizsgálatára, melyeket digitális egyenlőtlenségeknek, vagy másodlagos digitális szakadéknak neveznek (DIMAGGIO – HARGITTAI 2001; HARGITTAI 2002).

Számos kutatás irányul a digitális szakadék, illetve a digitális egyenlőtlenségek társadalmak közötti és társadalmon belüli vizsgálatára. Norris arra hívja fel a figyelmet, hogy globálisan vizsgálva a digitális szakadék a fejlett és a fejlődő országok között húzódik. Az erőforrásokban gazdag országok tovább növelik előnyüket az internet és más info-kommunikációs eszközök széles körű használata révén, míg az erőforrásokban szegény országok nem tudnak élni ezekkel a lehetőségekkel, így az országok közötti egyenlőtlenségek tovább növekednek (NORRIS 2001). Várható azonban, hogy idővel a fejlődő országok is felkapaszkodnak, és erőteljes fejlődésnek indulnak az info-kommunikációs technológiáknak köszönhetően (HÜSING–SEELHOFER 2004).

A társadalmon belüli digitális szakadékot a hagyományos szocio-demográfiai jellemzők, mint a nem, életkor, etnikai hovatartozás, iskolázottság, jövedelem és foglalkozás jelölik ki. Ezen tényezők közül legmarkánsabban az életkor határozza meg azt, hogy ki használja az internetet és ki nem (NORRIS 2001). Várhatóan e dimenzió egyenlőtlenség-teremtő szerepe csökkenni fog a kohorszthatásnak köszönhetően, hiszen a jövő idősei azokból a most fiatalokból fognak állni, akik már a digitális kultúrában szocializálódtak. PIPPA NORRIS (2001) részletesen elemezte a különböző társadalmi-demográfiai tényezőknek az internet-hozzáféréssel való kapcsolatát az Egyesült Államok, valamint az Európai Unió országai tekintetében. Kutatásai szerint az internethez való hozzáférést nagymértékben meghatározza a jövedelmi helyzet, hiszen az internethasználat költségekkel jár. Norris az évezred elején végzett elemzésében úgy találta, hogy a leggazdagabb háztartások átlagosan háromszor nagyobb valószínűséggel rendelkeznek hozzáféréssel, mint a legszegényebbek. Ez a longitudinális vizsgálat rácsúfol a normalizációs elméletre, ugyanis a kutatók azt találták, hogy az internet elterjedésével nem szűnik meg a jövedelmi szakadék. Későbbi vizsgálatok azonban rámutatnak arra, hogy annak ellenére, hogy a háztartásjövedelem még mindig erősen meghatározó szerepet játszik az internethasználatban, a legalacsonyabb jövedelmi kategóriákban megnőtt az internetet használók száma. A foglalkozás kezdetben azért volt meghatározó dimenzió az internethasználat esetében, mert a hozzáférés és a használat leggyakrabban a munkahelyen vált lehetővé. A vezetői és irodai dolgozók számára általában adott a korlátlan internet-hozzáférés, rendelkezésükre áll képzési és technikai támogatás is. A fizikai munkát végzők azonban kisebb arányban találkoznak az internettel, továbbá nem szerzik meg az ahhoz szükséges ismereteket. Az otthoni használat terjedésével azonban a foglalkozás mentén kirajzolódó különbségek elhalványulnak. Ebben a dimenzióban a szakadék elsősorban

a munkanélküliek és nem munkanélküliek között húzódik. Az iskolázottságnak kiemelt szerepe van az internethasználat magyarázatában. E dimenzió mentén nagy különbségek rajzolódnak ki a különböző végzettségű csoportok között. Norris azt találta, hogy az Európai Unió országában a felsőfokú végzettségűek hétszer nagyobb valószínűséggel válnak felhasználókká, mint az általános iskolát végzettek. Férfiak és nők internethasználatában a penetráció előrehaladtával alig mutatkozik különbség. Csupán néhány országban meghatározó ez a dimenzió is, azonban valószínűsíthető, hogy közvetetten a nők hátrányos helyzetét meghatározó egyéb tényezők hatnak az internethasználatra. A digitális szakadékot legmarkánsabban meghatározó dimenzió az életkor. Az idősek, nyugdíjasok az internetről leginkább elzárt (elzárkózó) csoportot alkotják. A fiatalok tízszer nagyobb valószínűséggel használják az internetet, mint az idősek. Ennek hátterében a képességek és tudás, valamint a motiváció hiánya húzódik meg (NORRIS 2001). Az időskorúak bevezetése az internet használatába több előnnyel is járhat e csoport számára. Egyrészt segítheti az aktív ötven év felettieknek a munkaerőpiacon való megmaradását, továbbá a lelki eredetű megbetegedések megelőzésében is szerepet játszik. Az internethasználat csökkentheti, vagy feloldhatja az idősek szociális izolációját. Kutatások kimutatták, hogy az internethasználat csökkenti a depressziós szintet is (KOLLÁNYI – SZÉKELY 2006).

A kutatók először Amerikában találtak azzal, hogy az etnikai hovatartozás lényegesen meghatározza az internethasználatot. Az amerikai társadalomban a feketék és a hispanok internet-használói aránya jóval alacsonyabb, mint a fehéreké (NORRIS 2001). Magyarországon is megtalálható ez a hatás a roma népesség tekintetében (KOLLÁNYI – SZÉKELY 2006). A lakóhely dimenziójában elsősorban a város-falu különbség meghatározó. Hiszen az információs társadalom jelenségei az urbánus környezetben tudnak elsősorban kibontakozni a megfelelő infrastruktúrának köszönhetően (NORRIS 2001).

A digitális egyenlőtlenség szerinti vizsgálódás nem a használók és nem használók közötti különbségekre irányul, hanem a használók közötti eltérésekre fókuszál. DIMAGGIO és HARGITAI (2001) az általuk bevezetett fogalomnak öt dimenzióját különböztetik meg, amelyeket figyelembe kell venni az IKT-használók, főleg az internetezők közötti egyenlőtlenségek elemzésekor. A digitális egyenlőtlenségek első dimenzióját a technikai felszerelés jelenti. A számítógép, a hardver és a szoftverek, valamint az internetkapcsolat minősége nagymértékben meghatározza a használatot, korlátozhat, illetve elősegíthet bizonyos alkalmazási módokat. A szélessávú internet megjelenése és elterjedése újabb egyenlőtlenségeket teremt a használók között. Hiszen ez a kapcsolódási mód lehetővé tesz olyan alkalmazásokat, amelyek a betárcsázós (dial up) internettel nem voltak elérhetők. A szélessávú interneten gyorsabb a fel- és letöltés, így az adatforgalom többszörösére nő egységnyi idő alatt, ami élvezetesebbé teszi a hangok hallgatását, képek, videók nézegetését és egyáltalán a „szörfözést” (KOLKO 2010). A digitális egyenlőtlenségeket a hozzáférés minősége tehát nagyban meghatározza. HITT és TAMBE (2010) panelfelvételének adatai arról számolnak be, hogy a szélessávú internet-hozzáférés növeli az internetezéssel töltött időt, átlagosan 1300 perccel havonta. A várttal ellentétben nem azok használták többet az internetet, akik korábban is sok időt töltöttek rajta, hanem azok, akik a betárcsázós hozzáférés mellett a legkevesebb ideig neteztek. Nemcsak az internetezés mennyisége, de a minősége is változik a szélessávú hozzáférés hatására. A kutatás során megfigyelték, hogy a szélessávúra való átállás után a vizsgálati alanyok több portált, szórakoztató és híroldalt látogattak, mint azelőtt (HITT–TAMBE 2010). Hasonló eredményeket kapott KOLKO (2010), aki szintén a szélessávú hozzáférés hatásait

vizsgálta az online és offline tevékenységekre. A paneladatok kimutatták a használat mennyiségének növekedését, valamint minőségi változásokat is találtak. Ezek – mint a zeneletöltés és online vásárlás - azonban elsősorban nem a „társadalmilag kívánatos” kategóriába tartoztak. E tevékenységek közül egyedül az egészségügyi információk keresése növekedett a szélessávú internet használatával (KOLKO 2010).

A digitális egyenlőtlenségek második dimenzióját a használat autonómiája alkotja. Jelen-tősen befolyásolja a használatot az, hogy hol történik az internetezés – nyilvános vagy nem nyilvános helyen –, mennyit kell utaznia a használatnak ahhoz, hogy internet-hozzáféréshez érjen, mennyire szabályozott a használat helyén a használat időtartama és módja, valamint hogy mennyire felügyelt, kontrollált a használat. A harmadik dimenzió az internetezéshez szükséges képességeket, tudást, kompetenciát foglalja magába. A digitális egyenlőtlenségeket továbbá befolyásolja az, hogy mennyire támogatja az egyént szociális környezete az internet használat-ban, valamint hogy tud-e a közvetlen környezetéből, családból, barátok közül valaki segítséget nyújtani a használatához, ha szükség van rá, vagy pedig formális segítséget kénytelen-e igénybe venni. Az utolsó dimenziót pedig maga a használat módja, célja jelenti. A szerzőpáros arra hívja fel a figyelmet, hogy a sokféle felhasználási mód között olyan társadalmi-demográfiai tényezők differenciálnak, mint a jövedelem, iskolai végzettség és az életkor (DIMAGGIO–HARGITAI 2001).

A „digitális bennszülöttek”

Mind a digitális szakadék, mind a digitális egyenlőtlenség szempontjából meghatározó tényezőt jelent az életkor. Kutatások arról számolnak be, hogy az életkori dimenzió mentén nagy különbségek fedezhetők fel az IKT-hozzáférésben és -használatban. Az idős generáció az, amely legkevésbé használja a különböző info-kommunikációs eszközöket, habár ezek számos időskori problémára megoldást jelenthetnének (KOLLÁNYI–SZÉKELY 2006; RAB 2009). A fiatalok IKT-használata pedig átlagon felülinek bizonyul (Nagy 2007), hiszen ők azok, akik már „beleszocializálódtak” az információs társadalomba, és a mobiltelefont, számítógépet, internetet az élet természetes tartozékának tekintik. A szakirodalom ezt a generációt külön elnevezésekkel illeti, mint például „Net Generation” (TAPSCOTT 1998), „digitális bennszülöttek” [digital natives] (PRENSKY 2001a, 2001b), „Millenials” (OBLINGER 2003) vagy „Screenagers” (RUSHKOF 2006). A különböző megjelölések rámutatnak arra, hogy a napjainkban felnövekvő generáció értékrendjét és attitűdjeit nagymértékben meghatározza az info-kommunikációs eszközök hozzáférése és használatának magas szintje ebben a korcsoportban. Habár a generáció megjelenésének idejéről eltérőképpen gondolkodnak, abban osztoznak ezen elméletek, hogy az új generáció – legyen bármilyen elnevezése is – legfőbb jellemzője az, hogy az info-kommunikációs eszközök között szocializálódtak, az élet természetes velejárójaként ismerkedtek meg ezen eszközökkel, így el sem tudnak képzelni egy mobiltelefon, számítógép vagy internet nélküli világot. Az IKT-tudásnak organikus módon, a szocializáció során való elsajátítása kihatással van e fiatalok gondolkodás-módjára, képességeire és a tanulási módjukra.

Az egyik talán legnépszerűbb elmélet Marc PRENSKY (2001a, 2001b) nevéhez kötődik, aki megkülönböztette a „digitális bennszülöttek” és a „digitális bevándorlók” csoportját. A „digitális bennszülöttek” azok, akik születésüktől fogva folyamatos kapcsolatban vannak az info-kommunikációs kultúrával, így inkorporálták azt a tudást, amelyet a „digitális bevándorlók” – akik csak később ismerkedtek meg ezen eszközök használatával - sosem fognak teljes mértékben elsajátítani (PRENSKY 2001a). Mindazt a változást, amit a mai diákok generációján

láthatunk – legyen az az öltözetük, a beszédük, vagy a gondolkodásmódjuk – Prensky annak a ténynek tulajdonítja, hogy ők képezik az első olyan generációt, amely az info-kommunikációs eszközök között nőtt fel. A „digitális bennszülött” elnevezés arra utal, hogy e generáció tagjai folyékonyan, „anyanyelvi szinten” beszélnek a digitális nyelvet, az IKT-tudást és a kapcsolódó képességeket magától értetődő módon sajátították el. A digitális bennszülötteket megelőző generáció az élete későbbi szakaszában találkozott a számítógéppel, internettel, ezért hiába is tanulták meg ezek használatát, mindig marad egy kis „akcentusuk”, ami számtalan élethelyzetben, cselekvésükben megnyilvánul. Prensky ezért ezt a generációt „digitális bevándorlóknak” nevezi, akik annak ellenére, hogy beilleszkednek az új kultúrába, elsajátítják annak normáit, megtanulják a nyelvét, mégsem tudnak olyanok lenni, mint akik beleszülettek az IKT világába, megmaradnak a bevándorló státuszban.

Az új, info-kommunikációs eszközök által átformált fiatalok, diákok generációjáról szóló elméleteket, különösen Prensky elgondolásait számos kritika érte. Egyes nézetek szerint (PALFREY–GASSER 2008) a digitális bennszülöttek nem egy új generációt alkotnak, hanem egy populációt jelentenek. A szerzőpáros felhívja a figyelmet arra, hogy a fejlődő országokban a digitális bennszülöttekként definiált kohorszba tartozó fiatalok többsége nem fér hozzá az info-kommunikációs technológiákhoz, illetve nem rendelkeznek azzal a tudással és képességgel, ami szükségeltetik ezek használatához. Hasonlóképpen a fejlett társadalmakban is lehetnek olyan hátrányos helyzetű csoportok, melyeknek a digitális bennszülöttekkel megegyező korú tagjai nem tartoznak ebbe a populációba, mivel társadalmi helyzetükből fakadóan nincs lehetőségük hozzáférni és használni ezeket az eszközöket. Ezért nem terjeszthető ki globálisan a digitális bennszülöttek fogalma egy bizonyos időtartamban születettek körére, ugyanis a születés helye – földrajzi és társadalmi értelemben – nagy jelentőséggel bír a csoporttagság szempontjából. A kritikák másik csoportja elsősorban az empirikus megalapozatlanság miatt éri Prensky koncepcióját. Az elmélet így inspirálólólag hatott az empirikus kutatásokra, melyek többnyire kritikusan közelítették meg a két generáció éles megkülönböztetését, és a digitális bennszülöttek csoportja homogenitásának feltételezését. A világ számos pontján, fejlett – például az Egyesült Államokban (HARGITTAI 2010), Nagy-Britanniában (JONES et al. 2010; MARGARYAN et al 2010), Kanadában (SALAJAN et al. 2010) – és fejlődő régiókban – pl. Dél-Afrikában (BROWN–CZERNIEWICZ 2008) – egyaránt folytak vizsgálatok a diákok számítógép- és internethasználatáról, összehasonlítva azt a digitális bevándorlók IKT-használatával. Ezen kutatások eredményei többnyire alátámasztják a digitális bevándorlók és digitális bennszülöttek IKT-használatában, az ezen eszközökhöz való hozzáállásában feltételezett különbségeket, ugyanakkor rámutatnak arra, hogy nem lehet egységesen kezelni a fiatalok generációját, ugyanis egy heterogén csoportot alkotnak, melyben az IKT-kultúra, IKT-használat jelentős eltéréseket mutat.

Elemzésünkben tehát a „digitális bennszülöttek” generációjára koncentrálna, azt további életkori csoportokra bontva vizsgáljuk meg az életkor szerinti eltéréseket és hasonlóságokat mind a digitális szakadék, mind a digitális egyenlőtlenségek szempontjából.

A kutatás célja

A komplex, négy életkori metszetet felölelő kutatás célja abban állt, hogy megvizsgáljuk, milyen mintázatot mutat az info-kommunikációs eszközök elterjedtsége és használata a különböző generációkban. Milyen eltérések, jellegzetességek mutathatók ki az általános iskolások,

középiskolások, egyetemisták és a felnőtt lakosság ezen eszközökhöz való viszonyában, mik határozzák meg a különböző használati módokat, hogyan épül be az ő gyakorlataikba ezen eszközök alkalmazása, és ez milyen hatással van társadalmi státuszukra. A kutatás egyedülálló Magyarországon abban a tekintetben, hogy a fenti kérdéseket négy életkori csoportban vizsgálhattuk, feltárva ily módon a generációs összefüggéseket. Jelen tanulmányban elsősorban azt a dimenziót tartjuk szem előtt az elemzés során, amely a szakirodalom szerint a legmeghatározóbb az IKT-használat szempontjából, mégpedig az életkor. A rendelkezésre álló adatbázisok lehetővé teszik, hogy egészen fiatal kortól (tizéves) nyomon követhessük az életkor szerepét az info-kommunikációs eszközök hozzáféréseben és használati módjában.

Módszertan

A „Generációk az információs társadalomban. Info-kommunikációs kultúra, értékrend, biztonságkeresési stratégiák” című kutatást (TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005) 2012 január-februárjában a Szegedi Szociológia Tanszék (kutatásvezető: Dr. Feleky Gábor) megbízásában a Magyar Gallup Intézet (az iskolai és a szegedi felnőtt lakosság körében) és a Szonda Ipsos Zrt. (egy ominbusz adatfelvétel keretében országos mintán) végezte el. Az adatfelvételek négy életkori csoportban történtek kérdőíves módszerrel, a szegedi felső tagozatos általános iskolások (N=986), középiskolások (N=1034), Szegeden tanuló egyetemisták (N=1099)², a szegedi felnőtt lakosság (N=1114) és az országos felnőtt lakosság (N=1000) reprezentatív mintáján. Az általános iskolai és középiskolai minták kialakításánál az összes szegedi felső tagozatos általános iskolai osztály és középiskolai osztály listájából³ szisztematikus véletlen mintavétellel választottuk ki a lekérdezendő osztályokat. A szegedi lakossági mintát a 18 évet betöltött szegedi lakosok közül szintén szisztematikus véletlen mintavétellel állítottuk össze. Az iskolai adatfelvételek önkitöltős módon⁴, a szegedi felnőtt lakossági és az országos adatfelvétel pedig személyes interjúk keretében zajlott.

Elemzés

Az elemzés során az életkori dimenzió mentén és a minták szerint csoportosítva (általános iskola, középiskola, egyetem, szegedi felnőtt lakosság, országos felnőtt lakosság) mutatjuk be, vizsgáljuk meg az info-kommunikációs eszközök elterjedtségét és használatának jellemzőit külön a digitális szakadék és a digitális egyenlőtlenség koncepciója szerint.

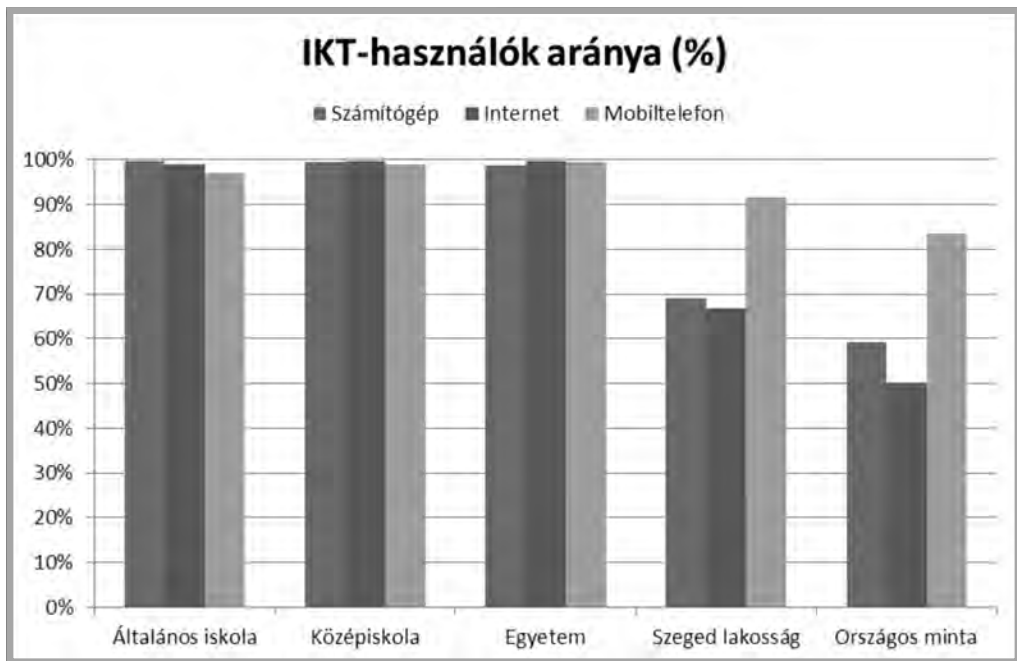
Digitális szakadék koncepció

A digitális szakadék kutatásának fókuszpontba helyezése az info-kommunikációs eszközök elterjedtségének korai szakaszában volt jellemző. E kutatási koncepció szerint a vizsgálódás arra irányult, hogy egyrészt kinek van hozzáférhetősége IKT-eszközökhöz és kinek nincs, illetve ki

² Az egyetemista minta a valószínűségi mintavételnek ebben a populációban való technikai nehézségei miatt nem tekinthető reprezentatívnak a Szegeden tanuló egyetemistákra nézve, azonban a Szegedi Tudományegyetem minden karáról arányosan kerültek válaszadók a mintába, így biztosítva a minta sokszínűségét.

³ Az egyes szintek szerint külön-külön, azaz külön az ötödikes, hatodikos, hetedikos stb. osztályok listájából.

⁴ Az általános iskolában a „vezetett csoportos önkitöltés” módszerét alkalmaztuk, azaz a kérdezőbiztos felolvasta a tanulóknak a kérdéseket és a válaszlehetőségeket, elkerülvén ezáltal a tanulók közötti olvasási és szövegértési képességbeli különbségekből fakadó válaszadási hibákat.

használja ezen eszközöket és ki nem. A kutatások tehát azt mérték fel, hogy milyen társadalmi-demográfiai jellemzőkkel írhatók le a digitális szakadék két oldalán állók. Az elemzés első részében generációs metszetben ennek a kérdésnek járunk utána (1. ábra).

Az iskolai mintákban szinte teljeskörű mindhárom eszköz elterjedtsége. Az általános iskolások körében a mobiltelefon-használat marad el néhány százalékponttal (de még így is 90% feletti) a számítógép- vagy internethasználatától. A középiskolások és egyetemisták esetében 100%, illetve közel 100%-os elterjedtséget találunk mindhárom eszközre vonatkozóan. Ezzel szemben a szegedi felnőtt és az országos felnőtt lakosság körében jóval alacsonyabb az IKT-eszközök használata. A felnőtt mintákban a három eszköz közül legnagyobb arányban mobiltelefont⁵ használnak (91,5%; 83,5%), ezt követi a számítógép (69,1%; 59,2%) és az internet (66,9%; 50,2%). Szegeden 10-15%-kal magasabb az eszközhasználók aránya, mint országosan, amely különbség feltehetően betudható a populáció összetételének.

Az IKT-használatban mutatkozó eltérés az iskolai és a lakossági minták között valószínűsíthetően az életkorral szoros összefüggésben áll. (2. ábra)

Az adatbázisokat egyesítve⁶ felrajzolhatjuk a számítógép, internet és mobiltelefon elterjedtségi görbéjét a legfiatalabb korosztálytól a legidősebbig, amelyek megmutatják, hol található töréspontok, milyen generációs sávok különíthetők el a csökkenő IKT-használat mentén. Míg a számítógép és az internet görbéje szorosan együtt mozog, addig a mobiltelefon elterjedtsége más képet mutat. A fiatalok körében (10–30 éves) szinte teljes körű mindhárom

⁵ A Szeged lakossági adatfelvételben a mobiltelefon-használat elterjedtségét az alábbi kérdésre adott válaszokból állapítottuk meg: „Van-e Önnek saját mobiltelefonja?”, míg a többi adatfelvételben a kérdés így hangzott: „Szoktál-e/ Szokott-e Ön mobiltelefont használni?”

⁶ A szegedi adatbázisok (általános iskolai, középiskolai, egyetemi és lakossági) egyesítése alapján.

eszköz elterjedtsége. A számítógép- és internethasználat valamelyest csökken a harminc és ötven év közötti korcsoportokban, azonban még ebben a korosztályban is nagyon magas, 90% körüli ezen eszközök használata. Ötvenéves kornál találunk egy újabb töréspontot, az 50 év feletti használók aránya ugyanis meredeken csökkenni kezd, 65 év felett már 50% alá süllyed a számítógépezők és internetezők aránya, majd pedig tovább folytatódik a csökkenő tendencia.

A mobiltelefon elterjedtsége más képet mutat, hiszen ezt az eszközt 10–65 éves korig szinte mindenki használja, a használók aránya 90–100% között mozog. A mobilhasználat csökkenése 65 éves kor felett tapasztalható, azonban kisebb mértékben mint a másik két eszköz esetében. A legidősebb korcsoport, a 82 év felettek körében is közel 50%-os a mobiltelefon elterjedtsége, míg számítógépet és internetet elhanyagolható számban használnak e korosztályból.

Az életkor egy fontos dimenziót jelent a használat szempontjából, azonban több másik tényező is fontos befolyással bír. Az elemzés további részében feltárjuk a használók és nem használók csoportját elválasztó szocio-ökonómiai dimenziókat.

A használók társadalmi jellemzői

Korábbi kutatások arra mutattak rá, hogy az info-kommunikációs eszközök hozzáférhetőségét, használatát nagymértékben befolyásolják hagyományos társadalmi, gazdasági és demográfiai tényezők, mint az anyagi háttér, iskolázottság, munkaerő-piaci státusz, életkor, lakóhely típusa, stb. Ezen elemzések azt állapították meg, hogy azok számára elérhetőek az IKT-eszközök, akiknek társadalmi-gazdasági státusza privilegizált. Az egyes tényezők hatása eltérő és időben is változik, mint például a foglalkoztatási státuszé. Hiszen amíg nem terjedt el az otthoni számítógép

és internet elérhetőség, addig sokan csak a munkahelyükön fértek hozzá ezen eszközökhöz. Az otthoni IKT-ellátottság növekedésével annak a hatása, hogy valaki dolgozik-e és milyen jellegű munkát végez, jelentősen csökkent.

A használók és nem használók közötti társadalmi-demográfiai különbségek feltárására a felnőtt minták adnak lehetőséget, hiszen míg az iskolai mintákban elhanyagolható a nem használók aránya, addig a szegedi lakossági mintában közel egyharmadot, az országos lakossági mintában pedig 40-50%-ot tesznek ki azok, akik nem szoktak számítógépezni vagy internetezni. A mobiltelefont nem használók lényegesen kisebb részt képviselnek mindkét lakossági mintában, azonban még így is egy vizsgálódásra alkalmas méretű csoportot alkotnak.⁷

Jövedelem

A használók és nem használók jövedelmi helyzete – az egy főre jutó háztartási jövedelem alapján mérve – a számítógép és az internet esetében is eltér⁸ mind Szegeden, mind országosan egymástól.⁹ Korábbi kutatások tapasztalatainak megfelelően az IKT-használóknak valamelyest jobb a jövedelmi helyzete, mint a nem használóknak. Ez a különbség országos viszonylatban markáns a számítógép és internet esetében egyaránt, hiszen a használók jövedelme jóval meghaladja a mintaátlagot, míg a nem használóké jelentősen elmarad attól. Szegeden kevésbé markáns a különbség, főleg az internetezők és nem internetezők között, az egy főre számított átlagjövedelem különbségei azonban szignifikánsak. A mobiltelefon-használatot a jövedelmi helyzet nem befolyásolja, használók és nem használók között nincs szignifikáns különbség egyik lakossági mintában sem.¹⁰

		EGY FŐRE SZÁMÍTOTT HÁZTARTÁSI JÖVEDELEM ÁTLAGA	
		SZEGED	ORSZÁG
SZÁMÍTÓ- GÉP	Használ	80987,2 Ft	91665,4 Ft
	Nem használ	70521,2 Ft	67178,7 Ft
	<i>Mintaátlag</i>	<i>77581,9 Ft</i>	<i>78176,4 Ft</i>
INTERNET	Használ	79761,6 Ft	95011,3 Ft
	Nem használ	73649,7 Ft	68300,8 Ft
	<i>Mintaátlag</i>	<i>77656,6 Ft</i>	<i>78176,4 Ft</i>
MOBIL- TELEFON	Használ	78200,7 Ft	80072,8 Ft
	Nem használ	71448,2 Ft	70974,7 Ft
	<i>Mintaátlag</i>	<i>77581,9 Ft</i>	<i>78176,4 Ft</i>

1. TÁBLÁZAT ❖ Számítógépet használók és nem használók egy főre számított átlagos háztartási jövedelme

⁷ A szegedi mintában 95 fő, az országos mintában 165 fő.

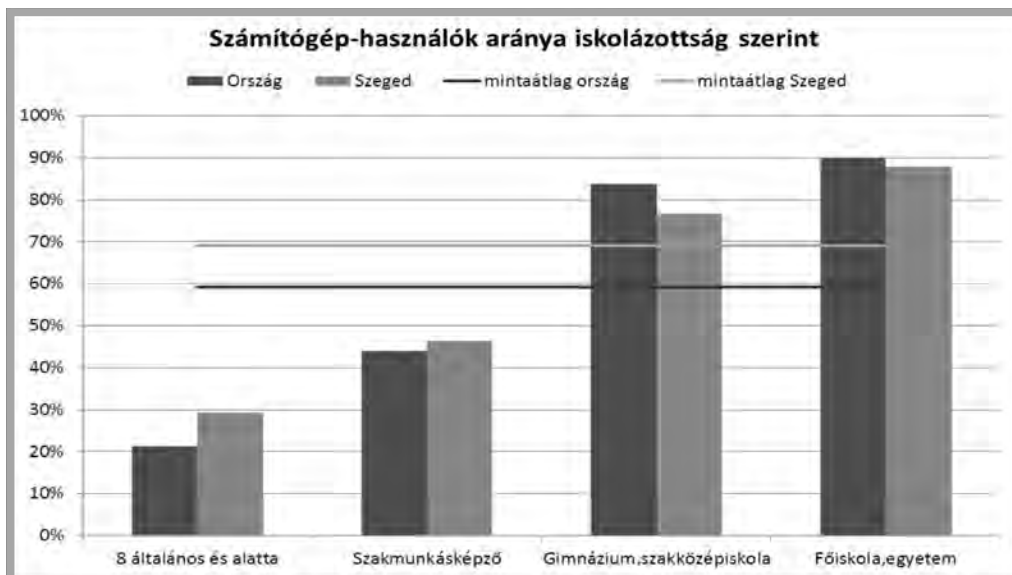
⁸ A táblázatban a szignifikáns eltérést vastagon szedve jelöltük.

⁹ A független kétmintás t-próba statisztika és szignifikancia értékei: Számítógép: Szeged (N=753): t=-3,744 p=0,000, ország (N=403): t=-2,811 p=0,005; internet: Szeged (N=852): t=-2,048 p=0,041, ország (N=403): t=-2,576 p=0,011

¹⁰ Mobiltelefon: Szeged (N=753): t=-1,809 p=0,073, Ország (N=403): t=-0,921 p=0,358

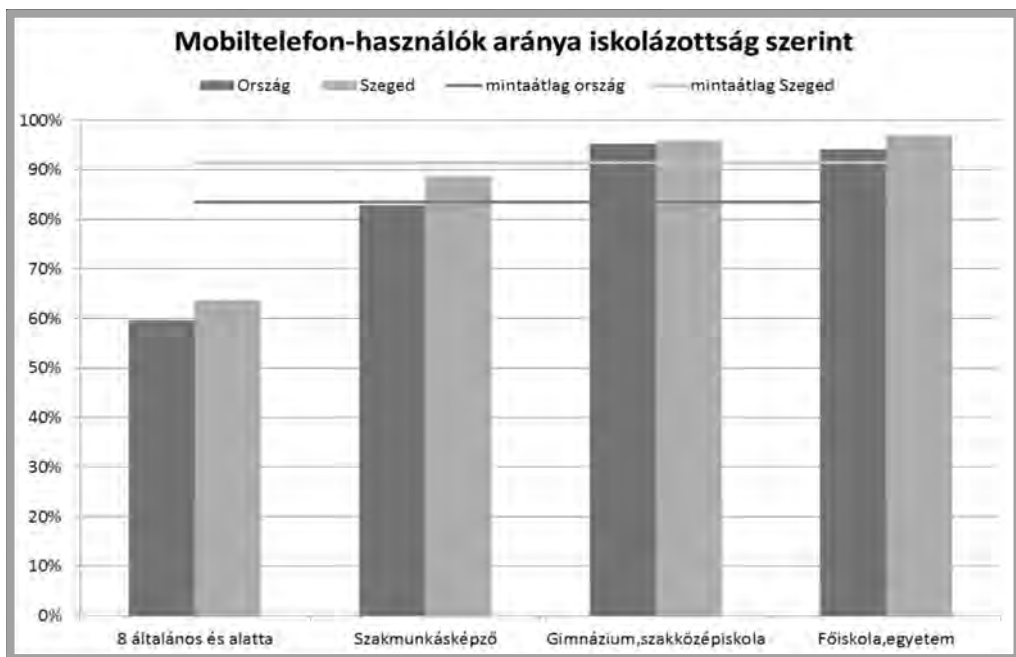
Iskolázottság

Az iskolázottság a digitális szakadék egyik meghatározó dimenziója. Hiszen egyrészt az IKT használathoz szükséges tudást részben az iskolában lehet elsajátítani, másrészt az egyre magasabb oktatási szinteken az info-kommunikációs eszközök alkalmazása mind jobban beépül a tanítási, tanulási módszerekbe és az iskolai követelményekbe. Ily módon tehát feltehetően a magasabb iskolázottsággal rendelkezők hajlamosabbak használni a számítógépet, internetet és a mobiltelefont.

A számítógép- és internethasználatot egyaránt befolyásolja az iskolázottság.¹¹ Mindkét info-kommunikációs eszköz esetében azt találtuk, hogy az iskolázottság növekedésével a használók aránya is egyre nő. Országos és szegedi viszonylatban is nagyobb ugrás található a legfeljebb nyolc általánossal rendelkezők és a szakmunkásképzőt végzettek között, közel 20 %-kal magasabb a használók aránya ez utóbbiak körében. Egy markáns törésvonal rajzolódik ki az érettségivel rendelkezők és a nem érettségizettek között, hiszen a szakközépiskolai illetve gimnáziumi végzettséggel bírók körében az IKT-használók aránya 30-40%-kal magasabb mint a szakmunkásképzőt végzettek csoportjában. A felsőfokú képzettség kisebb mértékben növeli az IKT-használatot, a diplomások körében mindössze 8-10%-kal magasabb a használók aránya a középfokú végzettségűekhez képest.

Az országos és a szegedi adatok egyaránt arra mutatnak rá, hogy az iskolázottság dimenziójában a digitális szakadék a legalább érettségizettek és az alacsonyabb végzettségűek között húzódik, hiszen a legfeljebb nyolc általánost, illetve szakmunkásképzőt végzettek körében a számítógép- és internethasználók aránya jóval a mintaátlag alatt marad, míg az érettségizettek és diplomások körében a használók aránya átlag feletti. A mobiltelefon esetében azonban más képet kapunk.

A mobiltelefon-használat és az iskolázottság összefüggése¹² némileg eltér a számítógép és internet esetében talált eredményektől. A használók aránya - hasonlóképpen az előző összefüg-

¹¹ Az összefüggés szignifikáns. Számítógép: Szeged (N=1107) Pearson-féle $\chi^2=210,421$ $p=0,000$; Ország (N=1000) Pearson-féle $\chi^2=306,470$ $p=0,000$; Internet: Szeged (N=1107) Pearson-féle $\chi^2=191,749$ $p=0,000$; Ország (N=999) Pearson-féle $\chi^2=229,955$ $p=0,000$

¹² Az összefüggés szignifikáns. Szeged (N=1108) Pearson-féle $\chi^2=136,482$ $p=0,000$; Ország (N=1000) Pearson-féle $\chi^2=141,724$ $p=0,000$

gésekhez - az iskolázottság emelkedésével nő, azonban a törésvonal máshol húzódik. A legfeljebb 8 általánost végzettek körében a használók aránya jóval elmarad (közel 30%-kal) az átlagostól mind országosan, mind pedig Szegeden. A szakmunkás-képzettségűek körében átlagos szintű a mobiltelefon használata, a középfokú és felsőfokú végzettségűek esetében némileg átlag feletti a használat, a köztük lévő különbség azonban elhanyagolható mértékű.

Míg a számítógép- és az internet esetében az iskolázottság dimenziójában a törésvonalat az érettségi jelentette, addig a mobiltelefon-használatnál ez a töréspont a legfeljebb 8 általánost végzettek és a magasabban iskolázottak között található. Ez az eltérés összefüggésben állhat a vizsgált három eszköz elterjedtségének mértékével, hiszen a mobiltelefon diffúziója magasabb szintű, ezért már egyfajta „leszivárgás” figyelhető meg a magasabb státuszúak felől az alacsonyabb státuszúak felé. A számítógép és az internet diffúziója alacsonyabb szinten áll, ezért a „leszivárgás” meg nem olyan mértékű, mint a mobiltelefon esetében.

Nemek közötti megoszlás

A szakirodalomban a „digital gender gap” fogalma utal a nők és a férfiak internet-hozzáféréseben és használatában fellelhető különbségekre (BIMBER 2000; COOPER 2006). A férfiak dominanciája az IKT-eszközök használatát tekintve főleg az elterjedés kezdeti szakaszában volt meghatározó, továbbá a gazdaságilag elmaradottabb, fejlődő országokban markáns (NAGY 2003).

Országos viszonylatban egyik eszköz esetében sem mutatható ki szignifikáns különbség nemek szerint a használók arányában. A szegedi adatok azonban kirajzolnak egy választóvonalat a férfiak és a nők IKT-használata között, habár a különbség nem nagy mértékű. Szegeden a férfiak körében a számítógépezők és internetezők egyaránt valamelyest nagyobb arányt képviselnek mint a nők körében.¹³

A mobiltelefon használat a férfiak és nők körében egyaránt magas szintű, nincs különbség a használatban nemek szerint sem országosan, sem Szegeden.

Életkor

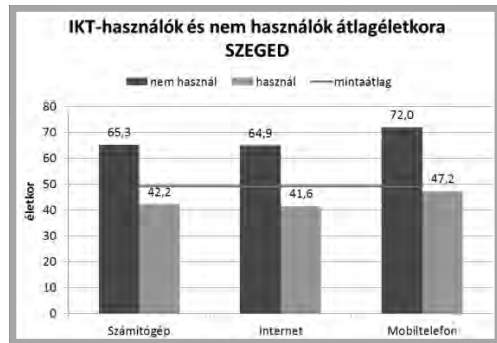
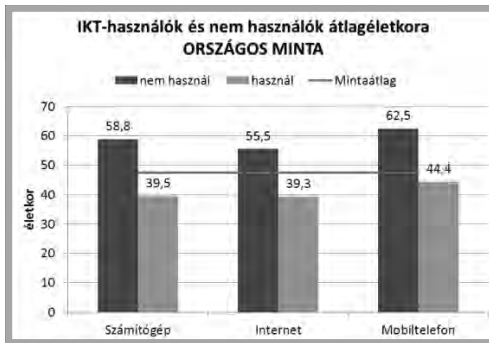
A felnőtt lakosságban az életkor jelentős befolyással bír az IKT-használatra, amit jól mutat a használók és nem használók átlagéletkorának összevetése.

Mind országos viszonylatban, mind Szegeden meghatározó a két csoport átlagéletkora közti különbség.¹⁴ Azok, akik nem használnak

számítógépet, internetet vagy mobiltelefont, az idősebbek köréből kerülnek ki, hiszen átlagéletkoruk 10-20 évvel meghaladja a minta átlagéletkorát. A számítógép és az internet esetében azt találjuk, hogy a használók inkább fiatalabbak, a mobiltelefont használók csoportjára azonban nem jellemző az alacsonyabb életkor, átlagéletkoruk a minta átlagát közelíti meg. Akik nem mo-

¹³ Az összefüggés szignifikáns. Számítógép: Pearson-féle chi-négyzet=6,596, p=0,010; Internet: Pearson-féle chi-négyzet=4,657, p=0,031

¹⁴ Az összefüggés szignifikáns. A független kétmintás t-próba statisztikai és szignifikancia értékei: Számítógép Szeged (N = 1102) t = 24,510 p = 0,000; ország (N = 1000) t = 20,121 p = 0,000. Internet Szeged t = 25,571 p = 0,000; ország t = 16,311 p = 0,000. Mobiltelefon Szeged t = 15,526 p = 0,000; Ország t = 12,976 p = 0,000.

biltelefonoznak, azok a legidősebbek köréből kerülnek ki, az ő átlagéletkoruk tér el legnagyobb mértékben a mintaátlagtól.

A felnőtt lakosságban az IKT-eszközök, a számítógép és internet használatából kimaradók szocio-ökonómiai helyzete a korábbi kutatások során tapasztalt képet mutatja. Azok, akik nem használják az IKT-eszközöket alacsonyabb jövedelmi és anyagi helyzettel bírnak, kevésbé iskolázottak, inkább a nők közül kerülnek ki és jellemzően idősek.¹⁵ Eredményeink azt mutatják tehát, hogy a társadalmi-gazdasági-demográfiai szempontból hátrányos helyzetűek a társadalomban a digitális eszközök használata szempontjából is hátrányos pozícióban vannak. Az életkor mentén „mély” digitális szakadék húzódik, a kimaradók egyik legjellemzőbb tulajdonsága az idősor.

A digitális egyenlőtlenség koncepció

A digitális egyenlőtlenség koncepcióját kutatók akkor vetették föl, amikor az IKT-eszközök elterjedtsége, elsősorban az interneté, olyan széleskörűvé vált a legtöbb fejlett országban, hogy a kimaradók száma nagymértékben lecsökkent és a használók populációja egyre heterogénebbé vált. Ekkor már a kutatási kérdések nem arra irányultak, hogy kik használják az IKT-eszközöket és kik nem, hanem hogy hogyan és mire használják azokat. A kutatásokban előtérbe került a használati mintázatok, felhasználói típusok feltárása.

Jelen kutatásban szintén azt tapasztaltuk, hogy nagyon magas szintű, a három iskolai almintában szinte teljes körű mind a számítógép, mind az internet használata, így figyelmünket a használókön belüli különbségekre, az eltérő alkalmazási módok alapján körülhatárolható csoportok jellemzőinek meghatározására kell fordítani.

A másodlagos digitális megosztottság vizsgálata több dimenziót foglal magában. A használók közötti egyenlőtlenségek kialakulásában nagy szerepet játszik a használat helye, a használat autonómiája (rendelkezik-e saját számítógéppel), a használat intenzitása (mennyi időt tölt a használattal) és a használat célja (mire használja).

A használat helye

A számítógép- és internethasználat helye nagymértékben befolyásolja a használat minőségét, hiszen a hely korlátozhatja a használat idejét, az interneten elérhető tartalmakat és mindez kihatással lehet a használó attitűdjeire is.

Mind a négy almintában az otthoni számítógép- és internethasználat a domináns. A második legtöbbször említett helyszín mindkét eszköz szempontjából az a környezet, ahol az egyes

¹⁵ Az etnikai dimenzió vizsgálatát a romák alacsony elemszáma (15 fő) a mintában nem tette lehetővé.

dezhető a három iskolai minta között, ugyanis az általános iskolások körében némileg többen vannak azok, akik bizonyos helyeken (közösségi-ház / teleház, könyvtár és iskola) nem használ-

korosztályok az idejük legnagyobb részét töltik, tehát az iskoláskorúak esetében az iskola, egyetemistáknál a könyvtár és a felnőtt lakosságban a munkahely. A generációk közötti életviteli különbségre utal, hogy míg az iskolás és egyetemista mintába tartozók közül más helyszíneket is nagy arányban említettek (barát/ rokon lakása, ismerős lakása), addig a felnőtt lakoságnak az otthonán és munkahelyén kívül más helyszínen kevesebb mint egy tizede számítógépezik/ internetezik.

A számítógép- és internethasználat erős összefüggést mutat. Azon iskolások, illetve egyetemisták közül, akik valamely helyen használnak számítógépet, nyolcvanöt százalék és száz százalék között mozog azok aránya, akik ugyanazon a helyen interneteznek is. Kisebbségi generációs eltérés felfe-

dezhető a három iskolai minta között, ugyanis az általános iskolások körében némileg többen vannak azok, akik bizonyos helyeken (közösségi-ház / teleház, könyvtár és iskola) nem használ-

ják internetezésre a számítógépet, míg a középiskolások és egyetemisták közül szinte minden felsorolt helyen internetezni (is) szoktak a számítógépet használni.

Feltételezhető tehát, hogy az életkor és iskolázottsági fok előrehaladtával a számítógépezés és az internetezés egyre kevésbé válik el egymástól.

A használat autonómiája

A számítógépezés és internetezés helyeit vizsgálva azt találjuk, hogy generációtól függetlenül az otthoni internethasználat a legelterjedtebb. A háztartások magas szintű számítógép- és internet-ellátottsága teszi lehetővé, hogy a használók viszonylag szabadabban tudnak élni ezen eszközök nyújtotta lehetőségekkel, hiszen otthonukban bárhol hozzáférhet, és kevésbé kontrollált a használat módja mint egy nyilvános helyen. A gyermekek esetében azonban a felügyelt használat erősebben is érvényesülhet az otthonban, hiszen a szülők jobban tudják kontrollálni, hogy a gyermek mikor és mire használja a számítógépet. Ezért a használat még kevésbé korlátozott, ha az illető saját számítógéppel és internethozzáféréssel rendelkezik.

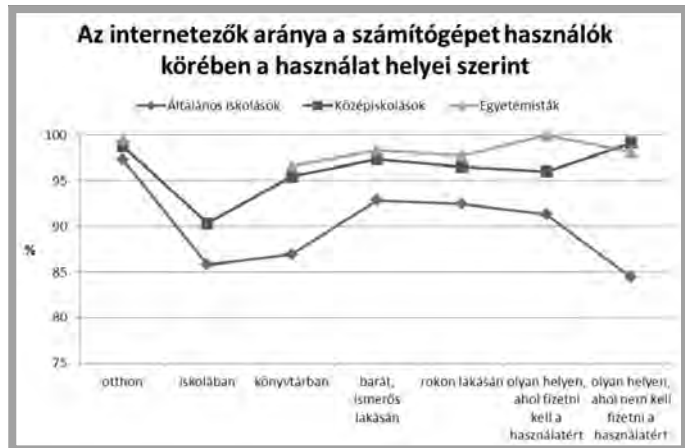

Az életkor és iskolázottsági fok előrehaladtával nő azok aránya, akik saját számítógéppel rendelkeznek, mint ahogy ez várható volt. Feltűnő ugyanakkor, hogy már a felső tagozatos általános iskolások közel kétharmada is a saját számítógépet használja.

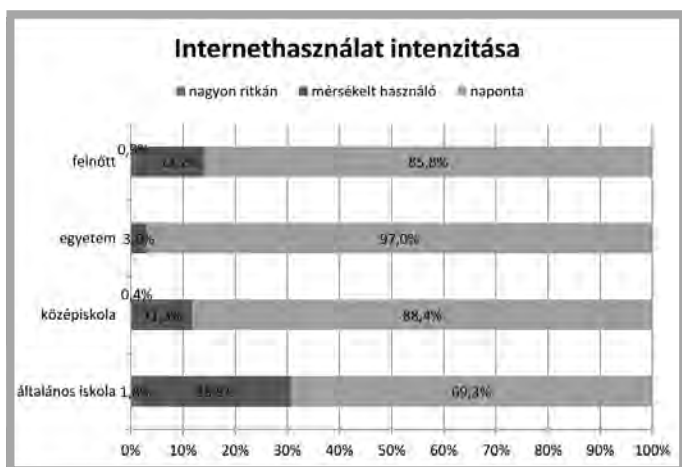
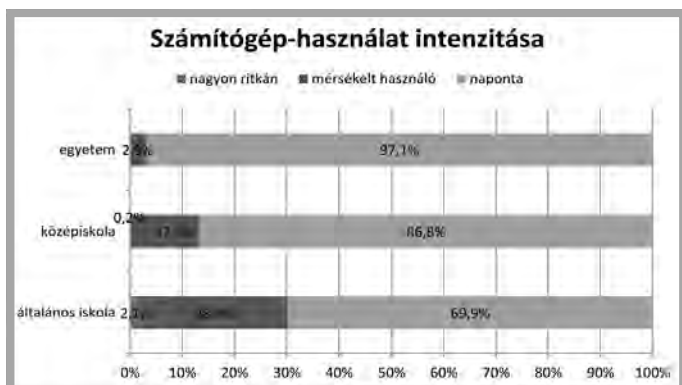
A használat intenzitása

A használat intenzitásának két dimenziója van: egyrészt a használat gyakorisága (milyen gyakran számítógépezik/internetezik), másrészt a használat hossza (mennyi időt tölt számítógépezéssel/internetezéssel). Mindkét dimenzió fontos információt nyújt a használat módjáról, hiszen a számítógépezés/ internetezés gyakorisága és hossza befolyásolja azt, hogy mire lehet, illetve mire tudja az illető az adott eszközt használni. Azonban fordított okság is lehetséges, hiszen a képességek és a hozzáértés meghatározza azt, hogy milyen sűrűséggel és milyen hosszán él a használó az IKT-eszközök nyújtotta lehetőségekkel.

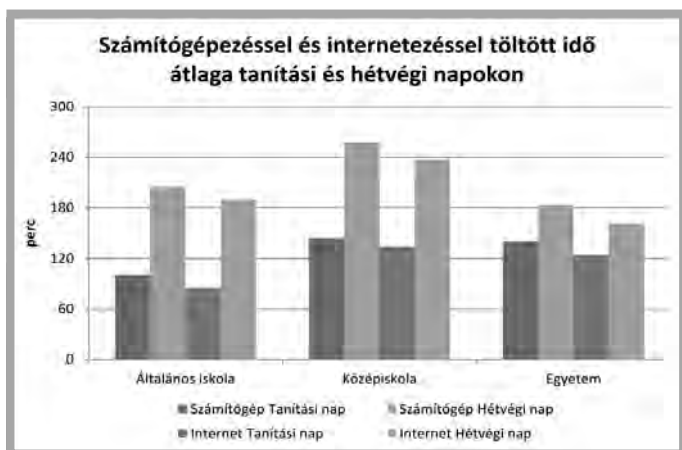
Mindhárom mintában a napi használók vannak túlsúlyban.¹⁶ Figyelemreméltó, hogy már

¹⁶ Az intenzitást mérő változó skáláját az alábbiképpen vontuk össze: 'nagyon ritkán' = ritkábban mint havonta, 'mérsékelt használó' = havonta egyszer-kétszer+ hetente egyszer-kétszer, 'naponta' = naponta

Amint az várható volt, mindkét eszközt hétféle napon, amikor nincs tanítás, átlagosan jóval hosszabb ideig használják a gyermekek, fiatalok. Az általános és középiskolásoknál kiugró

az általános iskolások körében is kimagasló a naponta számítógépet használók aránya (70%), ez az arány a középiskolásoknál tovább nő 87 százalékra, míg az egyetemistáknál megközelíti a száz százalékot.

Az internethasználat intenzitása szinte megegyezik a számítógép-használat intenzitásával, mindegyik generáció legnagyobbik része naponta kapcsolódik az internetre.

A használat hossza

Kiindulópontunk szerint a számítógépezés és internetezés időtartama eltérő tanítási (hétköznap) és tanítás nélküli (hétféle, ünnepnap) napokon. Ezért a válaszadónak e két különböző struktúrájú napra külön-külön kellett megadniuk a számítógépezéssel/internetezéssel töltött idő hosszát.

Amint az várható volt, mindkét eszközt hétféle napon, amikor nincs tanítás, átlagosan jóval hosszabb ideig használják a gyermekek, fiatalok. Az általános és középiskolásoknál kiugró ez az eltérés – a száz perccel meghaladja –, az egyetemistáknál azonban már nem válik külön annyira élesen az IKT-eszközök használatának időtartama. Hétféle napokon átlagosan mindössze negyven perccel többlet töltenek a számítógép és az internet előtt.

Mindhárom mintában a számítógépezésre fordítanak több időt a válaszadók, mint az internetezésre, habár ez a különbség átlagosan

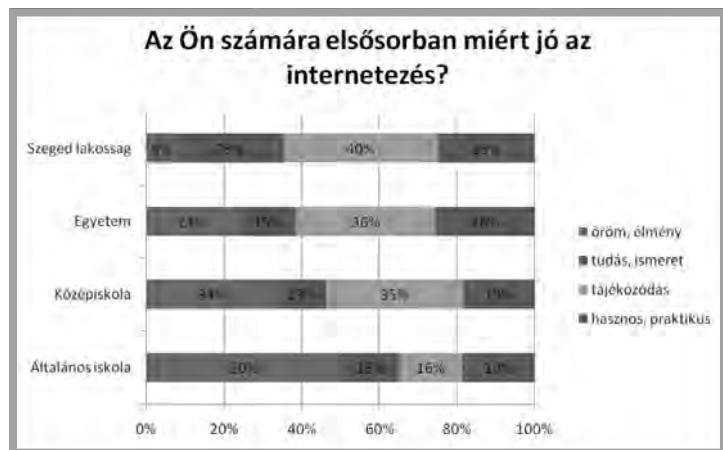
nem haladja meg a harminc percet. A számítógépezésre és internetezésre fordított idő nem nő lineárisan. Míg a középiskolások átlagosan körülbelül negyvenöt perccel többet használnák mindkét eszközt az általános iskolásoknál a nap jellegétől függetlenül, addig az egyetemisták tanítási napokon közel ugyanannyit, hétvégi napokon pedig átlagosan kevesebbet számítógépeznek/interneteznek a középiskolásoknál.

Úgy tűnik tehát, hogy az életkor egy ponton túl nem növeli az IKT-használat intenzitását az időtartam tekintetében.

A használat célja

Az IKT eszközöket, különösen a számítógépet, internetet számos célból lehet használni. Az egyes felhasználói módok különbséget mutatnak életkori csoportok szerint. A válaszadókat arra kértük, jelöljék meg, hogy elsősorban miért interneteznek, milyen célból használják az internetet.

Ahogy az várható volt, az öröm, élmény funkció az általános iskolások körében a legdominánsabb, a válaszadók fele ezt az opciót jelölte meg, az életkor előrehaladtával azonban csökken ennek a szempontnak a jelentősége. Míg a tudás és ismeretszerzés mindhárom iskolai csoportban a legkevésbé motiválja az internetezést, addig a felnőtt lakosságnak

közel harmada (28%) ezt a funkciót emeli ki, mint az internetezés előnyét. Az internet már a középiskolások nagy része számára (35%) is a tájékozódást szolgálja, az öröm és élménynyújtás mellett, az egyetemisták és a felnőtt lakosság számára azonban ez elsődleges szempont, legnagyobb arányban a tájékozódás miatt használják az internetet. Az internetet hasznos, praktikus volta miatt az általános és középiskolások közel egyötöde, az egyetemisták és a felnőtt lakosságnak azonban egynegyede használja.

Összegzés

Tanulmányunkban összefoglaltuk egy négy életkori csoportban végzett, IKT-használatra vonatkozó adatfelvétel első eredményeit, melyeket – a szakirodalmat követve – a digitális szakadék és a digitális egyenlőtlenség koncepciói szerint mutattunk be. Az elemzésben tízéves kortól tudtuk nyomon követni a használat generációk szerinti eltéréseit. Mivel mindhárom vizsgált eszköz, a mobiltelefon, a számítógép és az internet használata szinte teljes körű a felső tagozatos általános iskolások, a középiskolások és az egyetemisták körében, ezért a digitális szakadékot, azaz a használók és nem használók között differenciáló társadalmi-demográfiai tényezőket a

szegedi és az országos felnőtt lakosság összetetésével tudtuk elvégezni. Azok, akik nem használnak IKT-eszközöket a társadalom hátrányosabb helyzetű – alacsony jövedelmű, alacsony iskolázottságú – csoportjaiból kerülnek ki, habár a mobiltelefont használók és nem használók között elenyészők ezen dimenziók szerinti eltérések. Az elemzés rámutatott arra, hogy leginkább az életkor az a tényező, amely befolyásolja a digitális szakadékot. A nem használók mindhárom eszköz esetében az idősebbek köréből kerülnek ki. A digitális egyenlőtlenségeket, azaz a használókön belüli különbségeket az egyes dimenziókban elsősorban az iskolai mintákon végeztük el, ahol lehetőség volt rá, ott a felnőtt lakossági mintákkal összevetve. A használat helye szerint alig találtunk eltérést a generációk között, mindegyik mintában az otthoni használat a domináns. Az életkor előrehaladtával a használók nagyobb autonómiát élveznek azáltal, hogy egyre nagyobb arányban rendelkeznek saját számítógéppel. Hasonlóképpen az eszközhasználat intenzitása is egyre növekszik, habár már az általános iskolások körében is a napi használat a legjellemzőbb, ez a középiskolások és egyetemisták körében még dominánssá válik. A számítógépezéssel/internetezéssel töltött idő azonban nem nő lineárisan az életkor előrehaladtával. A középiskolások használják a három intézményi minta közül leghosszabb ideig a számítógépet és az internetet hétköznap és hétvégén egyaránt. A használat célja szintén eltérést mutat generációk szerint. A legfiatalabbak számára az internetezés elsősorban örömet, élményt nyújt, az idősebbek számára viszont az interneten való tájékozódás emelkedik ki a használat céljai közül. A felnőtt lakosságnal emellett fontos funkcióként jelenik meg a tudás és ismeretszerzés az internet segítségével.

Az elemzés során tehát megállapítottuk, hogy az életkori dimenzió szerint számos eltérés mutatható ki a használat jellemzőiben. Az életkorral való mélyebb, oksági összefüggések egy következő tanulmány tartalmát képezhetik. Az összefüggések teljesebb feltárása érdekében többváltozós módszerek segítségével további elmélyültebb elemzés szükségeltetik. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BIMBER, B. 2000: Measuring the Gender Gap on the Internet. *Social Science Quarterly* 2000. vol. 81. no 3. http://r.frost.people.si.umich.edu/courses/SI110/readings/DigiDivide/Bimber_on_DigiDivide.pdf
- BOGNÁR É. – GALÁCS A. 2004: *A társadalmi egyenlőtlenségek új dimenziója: „digital gap” nemzetközi összehasonlításban.* IFM Humán Erőforrás Hattértanulmányok. Budapest. <http://mek.oszk.hu/06500/06558/06558.pdf>
- BROWN, C. – CZERNIEWICZ, L. 2008: Student use of ICTs in higher education in South Africa. In P.A van Brakel (ed): *Proceedings of the 10th annual conference on world wide web applications.* CapeTown (South Africa), Cape Peninsula University of Technology.
- COOPER, J. 2006: The digital divide: the special case of gender. *Journal of Computer Assisted Learning* 2006. vol. 22. issue 5. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2729.2006.00185.x/full>
- DIMAGGIO, P. – HARGITTAI, E. 2001: *From unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and agenda for Research on Digital Inequality.* <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.85.6001&rep=rep1&type=pdf>
- DIMAGGIO, P. – HARGITTAI, E. – RUSSELL, NEUMAN W. – ROBINSON J. P. 2001: Social implications of the Internet. *Annual Review of Sociology* 27. <http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP17%20-%20DiMaggio,%20Hargittai,%20Neuman,%20Robinson.pdf>
- HARGITTAI, E. 2010.: Digital Natives? Variation in Internet Skills and Uses among Members of the „Net Generation”. *Sociological Inquiry* 2010. vol. 80. no. 1. <http://www.webuse.org/webuse.org/pdf/Hargittai-DigitalNativesSI2010.pdf>

- HARGITAI, E. 2002. Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills. *First Monday*. 2007. vol. 7. no. 4.
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/942/864>
- HITT, L. – TAMBE, P. 2007: Broadband adoption and content consumption. *Information Economics and Policy* 2007. vol. 19. issues 3-4. 362–378.
- HÜSING, T. – SELHOFER, H. 2004: DIDIX: A Digital Divide Index for Measuring Inequality in IT Diffusion. *IT&Society* 2004. vol 1. Issue 7. 22–38 <http://www.itandsociety.org/>
- JONES et al. 2010: Net Generation or Digital Natives: Is there a distinct new generation entering university? *Computers & Education* 2010. vol. 54. issue 3. 722–732.
- KOLKO, J. 2010: How broadband changes online and offline behaviors. *Information Economics and Policy* 2010. vol. 22. issue 2. 144–152.
- KOLLÁNYI B. – SZÉKELY L. 2006: Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok az információs társadalomban. *Információs Társadalom* 2006. 6. évf., 2. sz. 48–67. http://epa.oszk.hu/01900/01963/00017/pdf/infotars_2006_06_02_048-067.pdf
- MARGARYAN et al. 2011: Are digital natives a myth or reality? University students' use of digital technologies. *Computers & Education* 2011. vol. 56. issue 2. 429–440
- NAGY B. 2003: Kirekesztés vagy befogadás? A nemek és generációk jellegzetességei az információs technológiák használatában és megítélésében. *Szociológiai Szemle* 2003. 3. sz. 51–71. <http://www.mtapti.hu/mszt/20033/003.pdf>
- NAGY R. 2007: Digitális egyenlőtlenségek a fiatalok körében: mítosz vagy valóság? *Információs társadalom* 2007. 2. sz. http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2007_2/2007_2_nagy_reka.pdf
- NORRIS, P. 2001: *Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York, Cambridge University Press.
- OBLINGER, D 2003: Boomers, Gen-Xers and Millenials. Understanding the new students. *Educause Review July/August 2003* <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/erm0342.pdf>
- PALFREY, J. – GASSER, U. 2008: *Born digital. Understanding the first generation of digital natives*. New York, Basic Books.
- PINTÉR, R. (szerk.) 2007: *Az információs társadalom*. Budapest, Gondolat – Új Mandátum Kiadó.
- PRENSKY, M. 2001a: *Digital Natives, Digital Immigrants*. <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part1.pdf>
- PRENSKY, M. 2001b: *Do they really think differently?* <http://www.marcprensky.com/writing/prensky%20-%20digital%20natives,%20digital%20immigrants%20-%20part2.pdf>
- RAB Á. 2009: A magyarországi idős korosztály információs írástudása és motivációi. In *Információs Társadalom* 2009. 9. évf., 4. sz.
http://epa.oszk.hu/01900/01963/00031/pdf/infotars_2009_09_04_049-054.pdf
- RUSHKOF, D. 2006. *Screenagers: Lessons in chaos from digital kids*. Hampton Press, Incorporated.
- SALAJAN, F. et al. 2010: Student and faculty inter-generational digital divide. Fact or fiction? *Computers & Education* 2010. vol. 55. no. 3. 1393–1403
- TAPSCOTT, D. 1998. *Growing up digital: The rise of the net generation*. New York.; McGraw-Hill.